

4.nodaļa

IZGLĪTOJOŠĀ DARBĪBA - IZGLĪTĪBA

Izglītojošās darbības (jeb saīsināti - izglītības) sistēmskatījumu ieteicams sākt ar šīs mērķtiecīgās cilvēkdarbības atbilstošo pamatjēdzienu un pamatstruktūru noskaidrošanu. Līdztekus secīgi iepazīstot galvenos šīs cilvēkdarbības aspektus un sākotnēji pārāk neiedziļinoties atsevišķajās detaļās, pa daļām to kopsaistībā pamazām veidojas izglītības kā sarežģītas sociālās parādības sistēmredzējums. Pamatojoties uz 2. un 3.nodaļā aplūkotajām atziņām par cilvēku pasaulē un pasaules sistēmisko atveidi cilvēka apziņā, mūs interesējošo cilvēkdarbību vispārīgā veidā varam raksturot sekojoši.

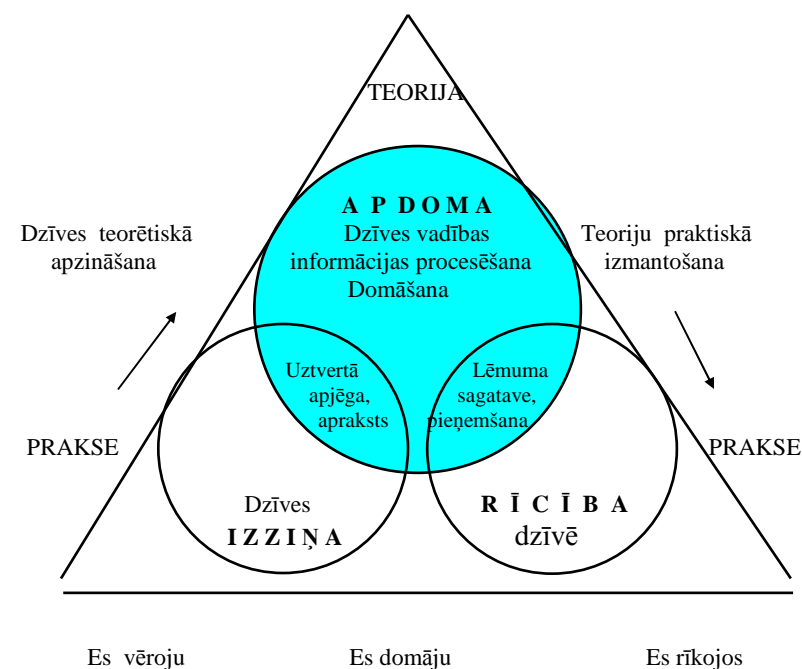
IZGLĪTOJOŠĀ DARBĪBA jeb IZGLĪTĪBA IR ĪPAŠI ORGANIZĒTS DZĪVES PIEREDZES DZĪVEI IEGUVES MĒRĶIS, PROCESS UN REZULTĀTS.

Izglītojošā darbība jeb izglītība tiek organizēta un īstenota gan personas jeb indivīda, gan sabiedrības līmenī.

IZGLĪTĪBA	Mērķis	Process	Rezultāts
<i>Indivīda līmenī</i>	*	*	*
<i>Sabiedrības līmenī</i>	*	*	*

Izglītojošās darbības mērķis un rezultāts ir attiecīgās personas un sabiedrības iegūtā izglītība jeb IZGLĪTOTĪBA. Izglītojošās darbības rezultāts ir atbilstošajā procesā īstenotais darbības mērķis. Cilvēku *dzīves pieredze dzīvei*, tās īpaši organizēta ieguve - *lūk, izglītības būtība un būtība*. Šo cilvēkdarbību raksturo izteikta mērķtiecība, kas aplūkojama atbilstošā mērķa, procesa un rezultāta vienotībā. Izglītības kā sistēmas sakārtotība, tās apzināšanās un izmantošana praksē ir ikviena izglītības darbinieka sekmīga darba pamatā.

Līdzīgi kā ikvienā citā apzinātā cilvēkdarbībā, arī izglītībā īstenojas universālais izziņas-apziņas-rīcības vienotais cikls. Šajā sakarā īpaši jāuzsver teorijas un prakses savstarpēji papildinošā būtība un būtība izglītībā. Citiem vārdiem, vienmēr un visur ievērosim to, ka pilnvērtīga izglītojošā darbība savā īstenojumā vienojoši ietver tās teorētisko un praktisko aspektu. Caur dzīves zinātnisko un māksliniecisko izziņu *izglītībā veidojas dzīves teorētiskā apziņa*, kas turpinājumā nosaka cilvēku rīcību dzīves praksē.

Dzīvē nav nekā praktiskāka par labu teoriju - šī vispārīgā atziņa ir ļoti nozīmīga arī izglītībā : gan parastajā izglītojošajā darbībā, gan izglītotāju izglītošanā, gan izglītības organizācijā. Savukārt laba teorija ir īsa, skaidra un izsmeļoša. Ikviena laba teorija vienmēr ir atbilstoši sakārtota un te nu ļoti noder apzināts sistēmisms.

Būdami sarežģīti un vitāli ļoti nozīmīga cilvēkdarbība, izglītojošā darbība jeb izglītība kā sistēma raksturojas ļoti daudz un dažādos aspektos. Izglītojošās darbības organizācijas sistēmskatījumā galvenie ir mērķa/rezultāta un procesuālais aspekti, kuru ietvaros savukārt aplūkojam darbības saturu un formu.

IZGLĪTĪBA	Mērķis un rezultāts	Process (vadība un izpilde)
Saturs	*	*
Forma	*	*

4.1 IZGLĪTOTĪBA : IZGLĪTĪBAS MĒRĶIS UN REZULTĀTS

Izglītības kā personas un sabiedrības iegūtās dzīves pieredzes vispārējās sastāvdaļas ir *zināšanas, prasmes un attieksmes*. Izglītības tematiskās sastāvdaļas savukārt ir cilvēks pats un viņa dzīvesvide (cilvēkvide, dabasvide un tehnovide). Līdz ar to izglītojošā darbība jeb izglītība ir raksturojama kā īpaši organizēta cilvēkdarbību joma, kurā tiek kopta un izplatīta cilvēces, konkrētās sabiedrības un indivīda dzīves pieredze: zināšanas, prasmes un attieksmes jeb vērtīborientācijas saistībā ar cilvēku pašu, cilvēkvidi, dabas un tehnovidi. Īsi sakot, izglītojošās darbība tās mērķa un rezultāta satura atsegumā ir raksturojama ar sekojošām vispārīgām atziņām.

IZGLĪTĪBA - SISTEMATIZĒTU ZINĀŠANU UN PRASMJU IEGUVES UN ATTIEKSMJU VEIDOŠANĀS PROCESS UN REZULTĀTS.

Līdz ar to ir skaidri noteiktās arī izglītojošās darbības rezultāta - izglītības termina jēga jeb jēdzieniskais skaidrojums.

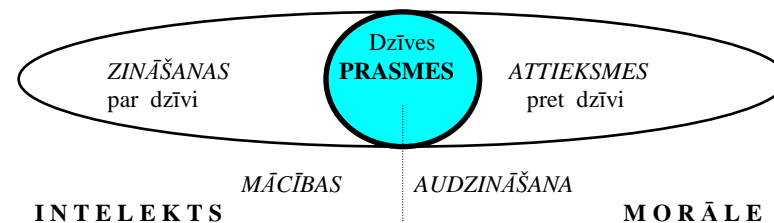
IZGLĪTOTĪBA KĀ IZGLĪTOJOŠĀS DARBĪBAS MĒRĶIS UN REZULTĀTS IR NOTEIKTU ZINĀŠANU, PRASMJU UN ATTIEKSMJU SAKĀRTOTS KOPUMS.

IZGLĪTOTĪBA kā izglītojošās darbības jeb izglītības mērķis un rezultāts ir sistēma, kuru tās 1.mikrolīmenī kā sistēmveidojošās daļas veido noteiktas zināšanas, prasmes un attieksmes. Ikvienas sistēmas apzināšanā un tās īpašību pilnveidē atbilstoši noteiktām mūsu interesēm vissvarīgākais ir atsegt galvenos jeb vadošos sistēmveidojošos elementus. Lietojot šo atziņu izglītības kā sistēmas analīzē, ir jākonstatē, ka mūsu reālajā dzīvē vienmēr un visur vitāli nozīmīgas ir tās zināšanas un attieksmes, kas ir svarīgas aktuālo dzīvesprasmju ieguvei un īstenošanai. Citiem vārdiem, prasmes kā DZĪVESPRASMES ir vadošā izglītības sastāvdaļa. Gan zināšanas, gan attieksmes bez sava apliecinājuma praksē ir tikai un vienīgi pasīvs potenciāls.

VADOŠAIS SISTĒMVEIDOJOŠAIS ELEMENTS KĀ DZĪVĒ, TĀ IZGLĪTĪBĀ IR D Z Ī V E S P R A S M E S.

Reālā dzīve prasa prast nepieciešamo daļu no cilvēces uzkrātajām zināšanām un attieksmēm izmantot konkrētās cilvēkdarbībās. Izglītojošās darbības uzdevums ir šo spēju apguvi nodrošināt.

Dzīvesprasmes - centrālā izglītības sastāvdaļa

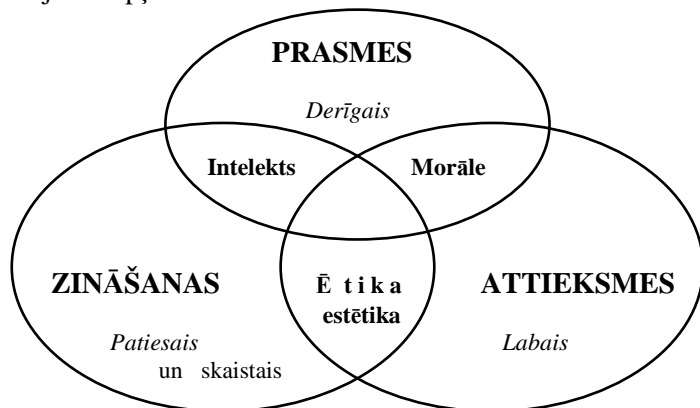
Mūsdienu dzīves attīstības problēma - morāles atpalikšana no intelekta !
Vai tā nav maksa par agresīvo civilizācijas progresu?

Izmantojot fundamentālos zināšanu, prasmju un attieksmju jēdzienus, to kopsaistībās atsedzas arī daudzi citi dzīvē un izglītībā ļoti nozīmīgi jēdzieni.

Izglītības mērķu un rezultātu saturisko aspektu kopsaistot ar izglītības procesuālo aspektu, iegūstam mācību un audzināšanas procesu sistēmredzējumu vienotās izglītojošās darbības veselumā. Proti, **MĀCĪBAS UN AUDZINĀŠANA ir izglītojošās darbības izpildes pamatprocesi**. Mācību procesā notiek zināšanu un prasmju apguve, bet audzināšanas procesā veidojas attieksmes jeb vērtīborientācijas un griba saistībā ar to īstenošanas prasmēm. Līdz ar to sistēmskatījums ne tikai novērš zināšanu, prasmju un attieksmju tuvredzīgu nodalīšanu, bet noņem arī lieko spriedzi no ikdienas praksē tik izplatītā mācību un audzināšanas darbību pretstatījuma un norobežošanās.

IZGLĪTĪBA IR MĀCĪBAS UN AUDZINĀŠANA TO VIENOTĪBĀ.

Sistēmskatījums un sistēmredzējums palīdz skaidri apzināt arī intelekta un morāles vienotību dzīvē un izglītībā. Proti, zināšanas un prasmes sastāda personas un sabiedrības **INTELEKTU**, kurā vienojas patiesais, skaistais, derīgais. Labajam izpaužoties derīgumā, attieksmes jeb vērtīborientācijas saistībā ar to īstenošanas prasmēm veido **MORĀLI**. Labais vienotībā ar patieso un skaisto sastāda ētikas un estētikas pamatus. Tas viss kopumā padziļina izglītības sistēmredzējumu un uzskatāmi atsedz katra atsevišķā jēdziena iesaisti veselumā. Šim kopskatam ir noderīga sekojoša pārklājošos aplū shēma.

Diemžēl, bet šo īso, skaidro un izsmelošo patiesību par dzīves pieredzes un izglītības vispārējām sastāvdaļām šodien vēl ievērojami jauc novecojušās atziņas par izglītību kā tikai iegūtajām zināšanām, kā arī neloģiskā triāde *zināšanas-prasmes-ietīkšanās*. Lūk, jau pirmie rezultāti, ko dod izglītības jomas sistēmiskā sakārtošana.

IZGLĪTĪBA	Mērķis un rezultāts	Process (izpildošā jeb pedagoģiskā darbība)
Saturs	Zināšanas, prasmes, attieksmes jeb intelekts un morāle	Mācības un audzināšana

Šajā sakarā ir lietderīgs komentārs par tikko izteikto atziņu ienākšanu ikdienas aprītē - jaunā un vecā, latviskā un ārzemnieciskā attiecībām izglītības teorijas un prakses attīstībā Latvijā.

Lasot tekstus angļu valodā, ir jāpievērš īpaša uzmanība faktam, ka tajos vārda-termina *educatedness* - *izglītība* vietā ļoti bieži pavisam neatbilstoši tiek lietots vārds-termins *knowledge* - *zināšanas*. Pārrunājot to ar angļiski runājošiem ārzemju kolēģiem, vairumā gadījumu viņi tam piekrīt. “Jā, tas nav pareizi , “ viņi atzīst un piemetina : “Jūs savā attīstībā šobrīd esat apskaužami brīvi un varat ļoti strauji iziet mūsdienu līmeni, kamēr mūs saista līdzšinējie ieradumi jeb tradīcijas! ” Redziet, cienījamo lasītāj, kur slēpjas mūsu šībrīža fundamentālās attīstības potences. Lai nu tikai mēs prastu un spētu tās likt lietā. Radoši un jaunradoši izmantojot cilvēces jeb pasaules pieredzi, mēs taču varam savu šībrīža nosacīto brīvību ļoti efektīvi izmantot savas izglītības sistēmas attīstībai. Diemžēl, bet traucē grāmatas 1.nodaļā jau minētās mūsu galvenās grūtības : patstāvības, uzņēmības un vienotības nepietiekamība, pārmaiņu reibonis un provinciāla aprobežotība.

4. NODAĻA

Ļoti interesanta parādība saistās ar latviešu valodas vārdu-terminu *izglītošana, izglītošanās* tulkošanu - angļu valodā vienkārši trūkst atbilstošas nozīmes vārdu. Der ievērot arī to, ka angļu valodā publicētajā literatūrā un sarunvalodā par izglītības jautājumiem ļoti nepopulārs ir vārds *upbringing - audzināšana*. Ja ņemam vērā morāles krīzes parādības, to var saprast. Izvērtējot līdzšinējo pieredzi, kas raksturīga ar akcentu tikai uz intelekta attīstību un tirgus attiecību propagandu, saprātīgākie rietumu izglītības teorētiķi un praktiķi šodien jau nopietni pievēršas vērtību problemātikai dzīvē un izglītībā. Citiem vārdiem, attieksmju jeb vērtīborientācijas veidošanai, īstenojot atbilstošus audzināšanas procesus. Diemžēl, bet mēs paši, nedomājot latviski, bet formāli pārtulkojot latviešu valodā attiecīgos angļu valodas vārdus-terminus *learning - mācīšanās* un *teaching - mācīšana*, tos ļoti bieži un pilnīgi nevietā lietojam augšminēto vārdu *izglītošana* un *izglītošanās* vietā.

Dzīves pieredzes vispārīgās sastāvdaļas vienmēr raksturojas ar noteiktu tematisko saturu, kurš savukārt vispārīgā skatījumā atrodas saistībā ar cilvēku pašu un viņa ārējo dzīvesvidi - cilvēkvidi, dabas un tehnikas vidi. Atbilstoši grāmatas 2. nodaļā aplūkotajam cilvēku dzīves un dzīves pieredzes mākslinieciskajam un zinātniskajam raksturam, tas attiecīgi atsedzas arī personu un sabiedrības izglītībā. Ievērojot visus šos aspektus izglītības satura sistēmanalizē un sistēmsintēzē, izglītības saturu kā noteiktu struktūru varam ļoti uzskatāmi aprakstīt ar dažādu matricveida shēmu palīdzību.

Izglītības teorijas un prakses kopsaisti ar zinātnisko un māksliniecisko izglītībā uzskatāmi atsedz sekojoša shēma.

IZGLĪTĪBA	Teorija	Prakse
ZINĀTNES (saprāts, jēdzieni) PATIESĪBA	*	*
MĀKSLAS (izjūtas, emocijas) SKAISTUMS	*	*

IZGLĪTOJOŠĀ DARBĪBA

Ievērojot arī dzīves pieredzes vispārējās sastāvdaļas un, saistot mūsu māksliniecisko un zinātnisko izglītību ar trim galvenajām dzīves pieredzes tematiskajām jomām, tiek iegūta sekojoša **izglītības satura universālā struktūra**. Šī struktūra lieti noder vispārīglītības satura plānošanai visās tā īstenošanas pakāpēs.

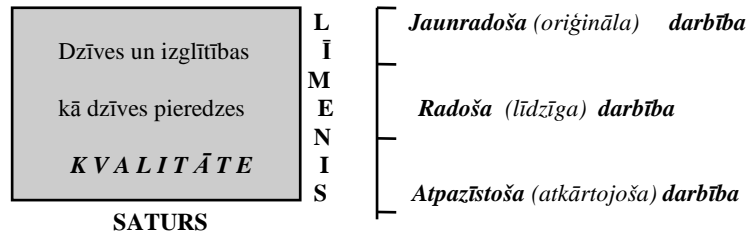
Audzināšana - MORĀLE
Labestība, mīlestība

	ZINĀŠANAS	PRASMES	ATTIEKSMES
CILVĒKS cilvēku VIDĒ	par sabiedrību	dzīvot sabiedrībā	pret citiem cilvēkiem
CILVĒKS PATS	pašam par sevi	tikt galā ar sevi	pašam pret sevi
CILVĒKS dabas un tehnikas VIDĒ	par dzīvo un nedzīvo vidi	dzīvot modernā D & T vidē	pret dabu un tehniku
	INFORMĀCIJ A (ziņas)	TEHNOLOĢIJAS (mākas)	VĒRTĪBAS (griba)

Kas tas ir ? Kā to izdarīt ? Kāpēc to tā darīt ?

Mācības - INTELEKT
Derīgums, lietišķība

Attīstot tālāk mūsu dzīves pieredzes un izglītības sistēmskatījumu mērķu un rezultātu aspektā, turpinājumā atsegsim jēdziena **IZGLĪTOTĪBAS KVALITĀTE** struktūru. Proti, ievērosim un piemērosim dotajai situācijai vispārīgo atziņu, ka ikvienas sistēmas kvalitāti kopumā raksturo šīs sistēmas sastāvs jeb saturs un sistēmas atbilstošās īpašības to ārējā izpausmē attiecīgajā vidē.

Dzīves un izglītības kvalitātes pamatraksturojumi.*Zināšanas Prasmes Attieksmes*

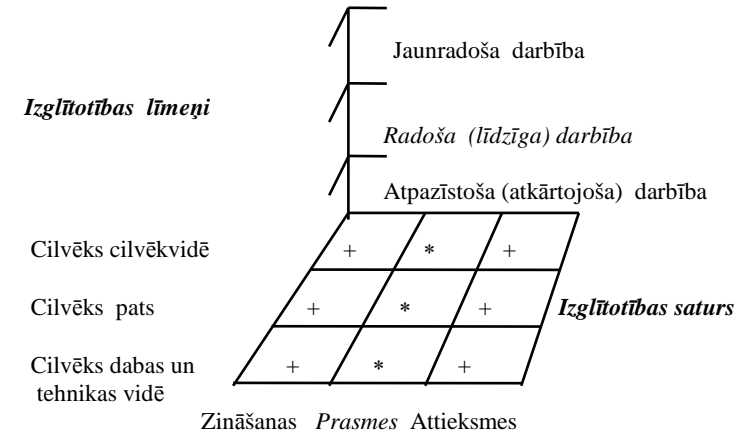
Ikviena persona dzīvē apliecina savu personību kā noteiktu īpašību kopumu konkrētā darbībā. Tā arī izglītība sevi apliecina personas darbībā, izglītības saturam atsedzoties atkārtojošā, radošā vai jaunrades cilvēkdarbības līmenī.

**IZGLĪTOTĪBAS SATURA UN LĪMEŅA APVIEŅOJUMS
RAKSTURO PERSONAS IZGLĪTOTĪBAS KVALITĀTI.**

Personas vai personu kopas, arī sabiedrības kopumā izglītības raksturojums, kas ietver izglītības *saturu* (content of education), *līmeni* (level of education) un apkopojoši tiek saukts par izglītības *kvalitāti* (quality of education), pēc savas būtības un būtības ir visfundamentālākais mūsu izglītojošās darbības mērķa un rezultāta rādītājs.

Trīs fundamentālie izglītības līmeņi ir visu iegūtās izglītības vērtēšanas sistēmu pamatā neatkarīgi no tā, cik iedalās (punktos, ballēs un tml.) ir sadalīta novērtējuma skala. Liekas, ka par normu jeb visbiežāk sastopamo līmeni būtu jābūt radošās darbības līmenim, taču praksē diemžēl pārsvarā tomēr dominē zemākais jeb papagaiļu līmenis. Mūsdienu dzīves politiskā polarizācija un ar to saistītās izglītības attīstības tendences šo sadalījumu tikai nostiprina: elitārais sabiedrības slānis pasaulē nebūt nepaplašinās.

Kopsaistot izglītības satura un līmeņa elementus telpiskā shēmā, iegūstam uzskatāmu šī jēdziena atainojumu.

Izglītības kvalitāte (saturs un līmenis).

Konkrētās zināšanas, prasmes un attieksmes veido hierarhisku izglītības satura sistēmu, kuras sarežģītību apliecina sistēmveidojošo elementu ļoti lielā daudzveidība un mainība. Līdz ar to skaidrs, ka izglītojošās darbības gaitā ir nemitīgi jāīsteno aktuālo zināšanu, prasmju un attieksmju sakārtošana jeb sistēmizēšana. Izglītojošo darbību vienmēr un visur caurvij vairāk vai mazāk apzināti atbilstošie analīzes un sintēzes procesi, veselo dalīšama un daļu vienošana, visa kopsaistības kā visa cēloņa apzināšana. Īsi sakot, *izglītojošā darbība ir sistēmiska cilvēkdarbība, kuras virsuzdevums ir cilvēka apziņas atbilstoša sakārtošana. Šīs sakārtošanas pakāpe savukārt ir pamats tam, kurā dzīves kvalitātes līmenī attiecīgā persona, sabiedrības daļa vai sabiedrība kopumā īsteno savu darbību.* Tikai sakārtots cilvēks izglītojošā darbībā spēj efektīvi sakārtot arī citus cilvēkus.

IZGLĪTOTS CILVĒKS IR SAKĀRTOTS CILVĒKS.

IZGLĪTOTS CILVĒKS DZĪVO SAKĀRTOTU DZĪVI.

IZGLĪTOJOŠĀ DARBĪBA IR SAKĀRTOTA CILVĒKDAVBĪBA.

**IZGLĪTĪBAS SISTEMOLOĢIJA IR MĀCĪBA
PAR IZGLĪTOJOŠĀS DARBĪBAS SAKĀRTOTĪBU
SAKĀRTOTU CILVĒKU SAKĀRTOTAS DZĪVES VEIDOŠANAI.**

Sakārtotība visapkārt mums un mūsos - sistēmas ap mums un mēs sistēmās. Dzīve prasa sakārtotu dzīves pieredzi - sakārtotu izglītotību kā izglītības mērķi un rezultātu. *Izglītojošā darbība - īpaši organizēts sakārtots pasaules atveids cilvēka apziņā. Izglītība - sakārtots zināšanu, prasmju un attieksmju kopums.*

Lai praksē orientētos mūsdienu izglītības daudzpusībā, lai pieprasītu, piedāvātu un izvēlētos sev nepieciešamo izglītības saturu kā noteiktu dzīves vērtību, tiek veidotas noteiktas **izglītības klasifikācijas**. To galvenā būtība ir kalpot ne tikai par pamatu orientācijai sabiedrības izglītojošā darbībā, bet tā ir ļoti būtiska arī šīs darbības praktiskā organizācijā, kā arī izglītības statistikas konkrēto struktūru izveidē un lietošanā.

IZGLĪTĪBAS KLASIFIKĀCIJA IR PERSONAS IEGŪSTEMĀS VAI IEGŪTĀS IZGLĪTOTĪBAS SATURA PĒC NOTIEKTIEM PRINCIPIEM ĪSTENOTS SAKĀRTOJUMS.

Izglītības klasifikācijas ir dažādas sarežģītības pakāpes sistēmas un to kompetenta veidošana un izmantošana prasa atbilstošas zināšanas un prasmes sistēmikā.

No izglītojošos personu viedokļa ikviena izglītības klasifikācija parasti ir kā horizontāli un vertikāli sakārtots plauktiņu krāvējs, katrā no kuriem ievietojams vairāk vai mazāk precīzi noteikts, ar atbilstošu nosaukumu raksturots iegūstamās vai jau iegūtās izglītības saturs. No profesionālo izglītības darbinieku viedokļa ikviena izglītības klasifikācija nosaka kārtību, kādā dotajā valstī vai starptautiskajā apvienībā organizē izglītības saturu. Citiem vārdiem, ikviena izglītības klasifikācija būtībā uzdod attiecīgās izglītības sistēmas saturisko pamatstruktūru.

Ikvienas izglītības klasifikācijas izveides pamatā ir iespējami strikti noteikti klasifikācijas principi, no kuriem īpaši jāizdala **izglītības klasifikācijas pamatprincipi**. *Klasifikācijas principi nosaka pazīmes un kārtību, atbilstoši kurām tiek veidotas noteiktas izglītības saturs grupas jeb*

*organizatoriskās vienības un to savstarpējais sakārtojums konkrētajā izglītības sistēmā. Kā izglītības sistēmas saturiskās struktūras jeb izglītības klasifikācijas pamatelementi šodien kalpo **izglītības programmas**, kuru galvenās divas pazīmes ir to atbilstība noteiktai izglītojošā satura **sarežģītības pakāpei** un noteiktam tā **lietojuma veidam**.*

**MŪSDIENU IZGLĪTĪBAS
KLASIFIKĀCIJAS PAMATPRINCIPS
IR IZGLĪTĪBAS PROGRAMMU SAKĀRTOŠANA PĒC TO
PIEDERĪBAS ATBILSTOŠAI IZGLĪTĪBAS PAKĀPEI UN VEIDAM.**

Šādi ir izveidojusies mūsdienu pasaules izglītības teorijā un praksē plaši lietota izglītības *klasifikācijas matrica*, kas katrā konkrētā situācijā (valstī vai starptautiskā organizācijā) rod attiecīgajām tradīcijām, vēsturiskajai pieredzei, interesēm, mentalitātei un tml. atbilstošu pildījumu. Tā, piemēram, plaši lietotajā UNESCO starptautiskajā izglītības klasifikācijā ISCED (International Standard Classification of Education) sastopam šādus angļu valodā formulētus pamatjēdzienus:

- *educational programme* as the basic unit of classification;
- *level of education* is related to the degree of complexity of the educational content of the programme;
- *field of education* shows the possible usage of the educational content of the programme;
- every educational programme can be classified into one and only one cell in the *level-field matrix*.

[INTERNATIONAL STANDARD CLASSIFICATION OF EDUCATION - ISCED. UNESCO publication, March 1997, 29 C/20 Annex II].

Šajā sakarā komentārs attiecīgiem tulkojumiem no angļu valodas latviešu valodā un otrādi. Latviešu izglītības terminoloģijā, lai pēc iespējas retāk lietotu vārdu *līmenis* daudzās iespējamās nozīmēs, centīsimies to lietot tikai jau iepazītajā vārdkopā “izglītības līmenis”. Runājot par izglītības programmām to satura sarežģītības secīga pieauguma

4. NODAĻA

nozīmē, angļu vārdu *level* vienmēr un visur tulkosim kā *pakāpe*. Savukārt šajā pat kontekstā tulkojot vārdu *pakāpe* angļu valodā, lietosim vārdu *stage*. Savukārt UNESCO starptautiskajā izglītības klasifikācijā lietoto vārdkopu *field of education* tulkosim kā *izglītības veids*. Sadzīves situācijās valdošā vārdu lietojumu neviennozīmība nav pieļaujama profesionālajā saziņā par izglītības jautājumiem.

Izglītības programmu klasifikācijās lietoto
izglītības veidu un pakāpju matrica

Izglītības veidi Izglītības pakāpes	G A L V E N I E V E I D I		
	VISPĀRĒJĀ izglītība	PROFESIONĀLĀ izglītība	AKADĒMISKĀ izglītība
AUGSTĀKĀ		*	*
VIDĒJĀ	*	*	
PAMATA	*	*	
PIRMSSKOLAS	*		
Formālā izglītība			

Atbilstoši tiek veidotas izglītības programmas, dibinātas izglītības iestādes, gatavoti izglītības vadītāji un pedagogi.

Izglītības kā izglītojošās darbības mērķa un rezultāta **noformējums** saistās ar izglītības attiecīgā satura atbilstošu dokumentāciju. Izglītības satura mūsdienīga dokumentācija ietver tā izklāstu izglītības programmās un izglītības obligāto saturu nosakošajos valsts izglītības standartos. Šie dokumenti ir

IZGLĪTOJOŠĀ DARBĪBA

raksturīgi katrai noteiktas valsts izglītības sistēmai un, īstenojoties pasaules dzīves un izglītības globalizācijai, pašlaik ļoti intensīvi attīstās izglītības satura salīdzinošie pētījumi un uzkrātās pieredzes apmaiņa. Tradicionālie dokumenti saistībā ar izglītības satura noformējumu ir izglītības priekšmetu programmas, kā arī sasniegto izglītību (saturu un līmeni) apliecinošie izglītības dokumenti (diplomi, apliecības u.c.).

IZGLĪTĪBA	MĒRĶIS un R E Z U L T Ā T S	P R O C E S S (izpildošā darbība)
S A T U R S	Zināšanas, prasmes, attieksmes jeb intelekti un morāle	Mācību un audzināšanas darbība
F O R M A	Izglītības programmas, izglītības priekšmeti, izglītības standarti, izglītības dokumenti	Izglītības iestādes, izglītības darbinieki, izglītojošās personas

4.2 IZGLĪTĪBAS SISTĒMA : VADĪBA un IZPILDE

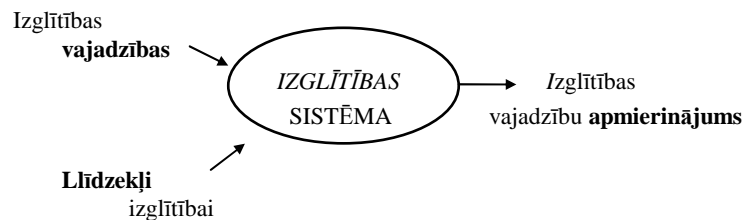
Ja izglītojošās darbības sistēmskatījums mērķa un rezultāta aspektā ir saistīts ar izglītības satura un kvalitātes struktūras analīzi, tad tās skatījums procesuālajā jeb funkcionālajā aspektā uzmanības centrā izvirza izglītības kā mērķtiecīgas cilvēkdarbības sistēmisko organizāciju. Izmantojot 3. nodaļā veikto mērķtiecīgas darbības vispārīgo sistēmanalīzi, konkretizēsim to izglītojošai darbībai. Centrālais šajā gadījumā ir izglītības sistēmas jēdziens.

**IZGLĪTĪBAS SISTĒMA IR VALSTS MĒRĶTIECĪGI
NOTEIKTS SABIEDRĪBAS IZGLĪTOJOŠĀS DARBĪBAS
ORGANIZĀCIJAS VEIDS (SATURS UN FORMA) .**

Ikvienā valstī izglītības sistēma pastāv pārējo cilvēkdarbību vidē un raksturojas ar noteiktu tās uzbūvi jeb struktūru un citām atbilstošām īpašībām. Izglītības sistēmas funkcionālais skatījums kopumā un attiecīgās darbības materiālās īstenošanas problēmas parasti vairāk interesē profesionālos izglītības vadītājus, kamēr izglītības apskats savukārt šķiet daudz nozīmīgāks pedagogiem un izglītības guvējiem. Tomēr nekad nedrīkstam aizmirst, ka izglītojošās darbības mērķa/rezultāta un procesuālais skatījumi pastāv visciešākajā kopsaistībā, jo attiecas taču uz vienu un to pašu darbību.

Kā ikvienas sistēmas, tā arī izglītības sistēmas apskatu nepieciešams sākt ar tās izdalīšanu pārējo cilvēkdarbību vidē. Kā tas tika parādīts jau 1. nodaļā, izglītojošās darbības gadījumā šo vidi sastāda cilvēku politiskā (mērķorientējošā, vērtīborientējošā) un ekonomiskā (līdzekļus lietderīgi organizējošā) darbība, kā arī zinātniskā, mākslinieciskā, valsts aizsardzību un iedzīvotāju veselību nodrošinošā darbība.

Izglītības m a k r o skatījumā valstī notiekošā izglītojošā darbība - valsts izglītības sistēma ir iesaistīta savā ārējā vidē ar trim vispārīgām un universālām saitēm : sabiedrības izglītības vajadzībām, šo vajadzību apmierināšanai nepieciešamajiem sabiedrības līdzekļiem un sabiedrības izglītības vajadzību apmierinājumu. Jēdziens *sabiedrība* atkarībā no konkrētās situācijas var attiekties gan uz atsevišķu valsts reģionu, gan visu valsti, gan valstu savienību, gan arī pasaules sabiedrību kopumā. Valsts izglītības sistēmai ir jākalpo to radījušās un uzturošās sabiedrības vajadzību apmierināšanai.

Izglītojošās darbības kā cilvēku īpaši organizētas mērķtiecīgas cilvēkdarbības apskata (analīzes un sintēzes) pamatā ir liekama vispārīga atziņa par ikvienas mērķtiecīgas darbības universālo struktūru. Konkretizējot 3. nodaļā aplūkoto mērķtiecīgas darbības universālo struktūru, tiek iegūta sekojoša **izglītības sistēmu funkcionālā struktūra** ar attiecīgajām izglītības vadības un pedagoģiskajām darbībām kā apakšstrukturām.

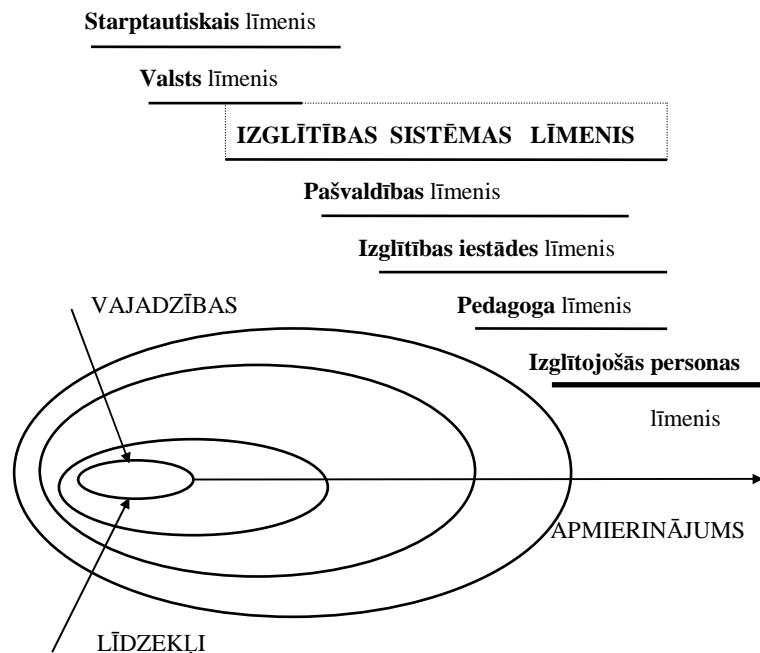
Izglītības vadības bloks apvieno trīs raksturīgas darbību grupas:

- sabiedrības izglītības vajadzību apzināšana un izglītojošās darbības mērķa izstrāde - **IZGLĪTĪBAS POLITIKA**;
- izglītojošās darbības mērķa sasniegšanas organizācija - **IZGLĪTĪBAS PĀRVALDE UN EKONOMIKA**;
- izglītojošās darbības mērķtiecības un lietderības vērtēšana - **IZGLĪTĪBAS KVALITĒTĪJA**.

Izglītojošās darbības tiešās izpildes jeb pedagoģijas bloks savukārt apvieno divas pedagoģisko darbību grupas:

- personu intelektuālās izaugsmes nodrošinājums - **MĀCĪBAS**;
- personu morāles veidošanās un attīstība - **AUDZINĀŠANA**.

Veicot izglītības sistēmu projektēšanu un praktisko izveidi, īpaši jāņem vērā arī izglītojošās darbības vienlaicīga īstenošanās daudzos savstarpēji saistītos organizatoriskos līmeņos.

Izglītības darba organizācijas hierarhija raksturo izglītojošās darbības īstenošanos starptautiskajā, valsts, pašvaldības (reģionālās un vietējās), izglītības iestādes, pedagoga un izglītojošās personas līmenī. Katrā no šiem līmeņiem attiecībā pret nākamo zemāko hierarhijas līmeni tiek īstenots makroskatījums - noteiktas vajadzības, vajadzību līdzekļi un vajadzību apmierinājums. Tajā pat laikā attiecībā pret nākamo augstāko hierarhijas līmeni īstenojas mikroskatījums, kurā aplūko darbības iekšējās norises saskaņā ar mērķtiecīgas darbības universālo struktūru. Acīmredzams, *cik nepieciešama ir veicama darbību saskaņā visos izglītojošās darbības hierarhijas līmeņos, lai visa kopsaistības apstākļos katrā no šiem līmeņiem darbs ritētu iespējami efektīvi un*

lietderīgi. Tādēļ arī tik nozīmīgs ir tas darbs, kas saistīts ar vienotu vispārīgās ideoloģijas izstrādi, galveno izglītības pamatjēdzienu un atbilstošās terminoloģijas vienotības izkopšanu.

Aplūkotā izglītības sistēmu daudzlīmeņu funkcionālā struktūra un tās elementi uzrāda visus svarīgākos sistēmas vadības un izpild darbības subjektus, tādējādi nodrošinot nepieciešamo pamatu izglītības informātikas problēmu zinātniskai risināšanai.

Izglītības sistēmas apraksts jeb raksturojums sastāda vadības informātikas pamatu pamatu. **Vadības informācija** tiek iegūta izglītojošās darbības izziņas rezultātā un noformēta kā attiecīgās darbības apraksts jeb raksturojums. Šajā aprakstā attiecīgi tiek izmantoti gan kvalitatīvie (vārdiskie), gan kvantitatīvie (skaitliskie) darbības apraksta elementi - darbības iekšējās un ārējās vides sastāvdaļu un procesu raksturojumi.

IZGLĪTĪBAS VADĪBAS INFORMĀCIJA	Ieguve	Apstrāde	Pārvade	Uzglabāšana
Vārdiskie jeb kvalitatīvie darbības raksturojumi	*	*	*	*
Skaitliskie jeb kvantitatīvie darbības raksturojumi	*	*	*	*

Attīstoties un pilnveidojoties izglītības vadības teorijai un praksei, līdztekus vārdiskajiem izglītojošās darbības raksturojumiem mūsdienu aprītē arvien vairāk ienāk arī skaitliskie raksturojumi - izglītības indikātori.

IZGLĪTĪBAS INDIKĀTORI IR IZGLĪTOJOŠĀS DARBĪBAS UN TO ĪSTENOJOŠĀS IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS SKAITLISKIE RAKSTUROJUMI, KAS NODROŠINA NEPIECIEŠAMO SKAITLISKĀS INFORMĀCIJAS BĀZI IZGLĪTĪBAS VADĪBAI.

Visi izglītības indikātori to savstarpējās saistības aspektā var tikt iedalīti pamatindikātoros un atvasinātajos

indikātoros. **Pamatindikātori** ir neatkarīgi izglītības indikātori, kuru skaitlisko vērtību noteikšanai netiek izmantoti citi indikātori. **Atvasinātie indikātori** ir no atbilstoši citiem indikātoriem atkarīgie indikātori, kuru skaitlisko vērtību noteikšanai tiek izmantotas šo citu atbilstošo indikātoru skaitliskās vērtības.

Izglītojošās darbības *iekšējā vadība* katrai no mērķtiecīgas darbības sastāvdaļām būtībā atbilst sava konkrēto indikātoru kopa, kuras visas attiecīgi iekļaujas izglītojošās darbības mikroaprakstā un veido šīs darbības iekšējo indikātorsistēmu. Īpaši svarīgi ir izglītības mērķus un rezultātus raksturojošie indikātori (mērķu indikātoru kopa un rezultātu indikātoru kopa). Darbības vērtēšanas procesā tiek noteiktas sasniegto rezultātu attiecīgo indikātoru skaitliskās vērtības, kuras tiek salīdzinātas ar atbilstošo mērķu indikātoru skaitliskajām vērtībām un iegūtās starpības kā atvasinātie indikātori tālāk izmantoti analīzes un sintēzes procesā. Laba vadība, atbilstoši organizējot izpildes procesu, nodrošina laba - mērķim atbilstoša rezultāta ieguvu. Šis ir darbības iekšējās efektivitātes (effectiveness) vērtējums, kuru vēl atbilstoši papildina darbības iekšējās lietderības (efficiency) vērtējums, attiecīgi salīdzinot darbībai plānoto un patērēto līdzekļu indikātoru vērtības. Kā darbības efektivitātes, tā lietderības indikātori ir atvasinātie indikātori.

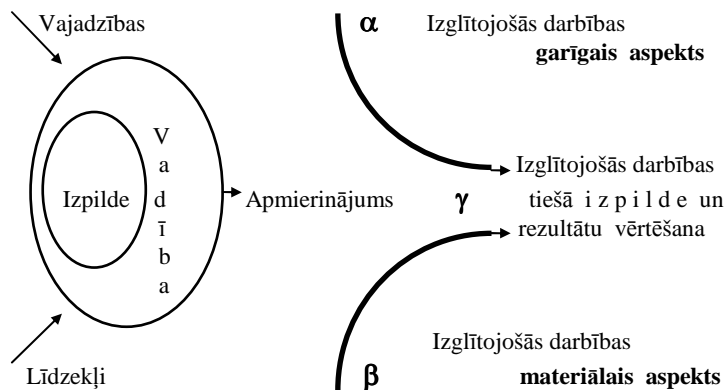
Mērķtiecīgas darbības *ārējā vadība* izmanto trīs ārējo indikātoru kopas - vajadzību, vajadzības līdzekļus un apmierinājumu raksturojošās indikātoru kopas. Šīs indikātoru kopas attiecīgi iekļaujas mērķtiecīgas darbības **makro**aprakstā un veido šīs darbības **ārējo** indikātorsistēmu. Arī šajā gadījumā pastāv divi ļoti nozīmīgi darbības vērtējumi, izmantojot atvasinātos indikātorus. Pirmkārt, darbības ārējās efektivitātes vērtējums sniedz informāciju par apmierinājuma atbilstību vajadzībai. Otrkārt, darbības ārējās lietderības vērtējums informē par apmierinājuma sasniegšanai patērēto līdzekļu lietderību. Pārskatāmībai var lieti noderēt sekojoša **izglītojošās darbības indikātoru vispārīgās klasifikācijas shēma**.

IZGLĪTĪBAS INDIKĀTORI	Izglītības mikro apraksts <i>IEKŠĒJIE</i> indikātori Darbības iekšējā vadība	Izglītības makro apraksts <i>ĀRĒJIE</i> indikātori Darbības ārējā vadība
<i>PAMAT</i> indikātori (savstarpēji neatkarīgie raksturlielumi)	* * * * *	* * *
<i>ATVASINĀTIE</i> indikātori (savstarpēji atkarīgie raksturlielumi)	* * * * *	* * *
	Mērķis. Analīze un sintēze. Darbības līdzekļi. Organizācija. Izpilde. Vērtēšana. Rezultāts.	Vajadzība. Vajadzības līdzekļi. Apmierinājums.

Praksē, protams, nekad netiek īstenota visu teorētiski iespējamo izglītības indikātoru noteikšana, bet atkarībā no konkrētajām interesēm un iespējām tiek izdalīta nepieciešamo un pietiekamo indikātoru kopas. Teorētiskās shēmas kalpo par prakses drošas virzības vadulām.

Izglītības funkcionālā struktūra atsedz vēl divus svarīgus izglītojošās darbības analīzes un sintēzes aspektus. Pirmkārt, tas ir izglītojošās darbības *garīgais aspekts*, kas saistīts ar šīs darbības vajadzībām un mērķiem kā plānotajiem rezultātiem. Otrkārt, tas ir izglītojošās darbības *materiālais aspekts*, kas savukārt ir saistīts ar šīs darbības īstenošanas konkrēto organizāciju un atbilstošajiem līdzekļiem. Izglītojošās darbības izpildē abi šie aspekti savienojas un tikai šī vienotība

spēj nodrošināt konkrētus izglītojošās darbības rezultātus. **Izglītojošās darbības garīgais un materiālais aspekts** uzskatāmi atveidojami sekojošā shēmā.

Atziņa par to, ka ikviena izglītības sistēma raksturojas ar tās garu un miesu, var kalpot par tiltu no teorijas uz praksi izglītības indikatoru sistēmas izveidē. Proti, *izglītības indikatoru sistēma ir veidojama no trim indikatoru pamatgrupām α, β, γ* , jo tikai tad tā būs pietiekami saturīga un pilnīga. Konkrētās situācijās, protams, var dominēt lielāka vai mazāka interese tikai par vienu šo indikatoru grupu vai tikai dažiem tās indikatoriem.

α - izglītības pieprasījuma indikatoru grupa. Šīs grupas indikatori, pamatojoties uz atbilstošajiem demogrāfiskajiem un darba tirgus rādītājiem, kā arī indivīdu un sabiedrības esošo izglītību, raksturo izglītības vajadzības. Šajā grupā lietderīgi iekļaut arī izglītības sistēmas kā veselā darbības efektivitātes (*effectiveness*) indikatorus, kas raksturo esošā izglītības pieprasījuma apmierinātību.

β - izglītības resursu indikatoru grupa. Šīs grupas indikatori raksturo izglītībai nepieciešamos, izdalītos un izmantotos finansiālos un materiālos līdzekļus, kā arī atbilstošo izglītības darbinieku - cilvēkresursu kopumu. Īpaši nozīmīgi šeit būtu izglītības attīstības resursu indikatori un izglītības

sistēmas kā veselā darbības lietderības (*efficiency*) indikatori, kas raksturo izglītības resursu izmantošanas lietderīgumu.

γ - izglītojošās darbības izpildes un rezultātu indikatoru grupa. Šīs grupas indikatori raksturo izpilddarbības norisi un rezultativitāti, aptverot izglītojošās darbības uzsākšanas, turpinājuma un noslēguma posmus. Šī ir tradicionāli visattīstītākā indikatoru grupa, kas ir nepieciešama, bet ne pietiekama mūsdienu izglītības pilnvērtīgai vadībai.

Noslēdzot izglītojošās darbības galveno aspektu sistēmisko apskatu, var būt noderīga apkopojoša shēma.

IZGLĪTĪBA	MĒRĶIS un REZULTĀTS	PROCESS	
		VADĪBA	IZPILDE
S A T U R S	Zināšanas, prasmes, attieksmes jeb intelekti un morāle	Izglītības politika, pārvalde un ekonomika, kvalimetrija	Mācības un audzināšana
F O R M A	Izglītības programmas, izglītības priekšmeti, izglītības standarti, izglītības dokumenti	Izglītības konceptija, likumi, normatīvi, finansējums.	Izglītības iestādes, darbinieki, izglītojošās personas.